

SIMON MAWER

DE GLAZEN KAMER

Vertaald door
Lucie van Rooijen

Anthos | Amsterdam

NOOT BIJ DE UITSPRAAK

De meeste Tsjechische letters worden min of meer hetzelfde uitgesproken als in het Nederlands. Een uitzondering is de letter *c*, die als 'ts' wordt uitgesproken. Zo wordt *inovace*, innovatie, 'innovatse' en *turcká*, Turks, als in Turkse koffie, 'toeretskaa'. *Ch* is altijd de 'zachte g'. De *j* van bijvoorbeeld *pokoj* klinkt net zo als bij ons.

Voor de typisch Tsjechische klanken worden er diakritische tekens boven de letters gezet. Korte klinkers met een accent aigu worden lang. *Landauerová* spreek je dus uit als 'Landauerovaa' (met de klemtoon op de laatste lettergreep). *Paní*, mevrouw, is 'panie'.

De *háček*, het 'haakje', doorspekt de taal en beïnvloedt de klank van een aantal klinkers en medeklinkers. *Háček* is zijn eigen voorbeeld: het wordt uitgesproken als 'haatsjek'. *Č* klinkt dus als tsj. Met een *háček* wordt -*ě* 'je' (met de *e* van *bed*), *děvka*, hoer, wordt dus 'djevka'; *š* wordt 'zj', de klank van de *g* in 'vitrage', *Žid*, jood, wordt dus Zjid; en -*ř* wordt 'sj', dus *fort Špilas* wordt 'fort Sjpilas'.

De medeklinker die anderstaligen voor de grootste problemen stelt is de *ř*. Dit is de 'rzj'-klank in de naam van de componist *Dvořak*, uitgesproken als 'Dvorzjak'. Ten slotte is *Město* gebruikt als naam voor de stad in dit boek; het is gewoon het Tsjechische woord voor stad, en wordt uitgesproken als 'Mnjesto', waarbij de letters 'm' en 'n' met elkaar versmelten.

NOOT VAN DE AUTEUR

De glazen kamer is weliswaar fictie, het huis en zijn omgeving zijn dat niet. Beide heb ik door middel van naamsverandering gecamoufléerd, maar niemand die bekend is met het gebouw dat model stond voor Haus Landauer of de stad die schuilgaat achter de naam Město zal zich daardoor laten misleiden. Als u deze dunne dekmantel doorziet, moet u niet denken dat er verdere onthullingen volgen: Liesel, Viktor en Hana en alle anderen zijn ontsproten aan mijn eigen verbeelding en hun verhaal is niet gebaseerd op de werkelijkheid. Wel komen er enkele niet-fictieve personages voor in het boek. Eén daarvan is de talentvolle componiste Vítězslava Kaprálová, wier tragisch korte leven de sprankelende maar kortstondige Eerste Tsjechooslowaakse Republiek lijkt te weerspiegelen. Ik wil de lezer aansporen meer over haar en over haar land te lezen.

TERUGKEER

O, we zijn er. Absoluut.

Ze wist het, zelfs na al die jaren nog. Iets in de schuin oplopende weg, de manier waarop de auto in een bocht naar boven begon te klimmen, een besef van vorm en beweging waar in geen dertig jaar meer een beroep op was gedaan maar dat nog steeds in haar geheugen stond gegrift, weer tot leven gewekt door het subtiele samenvloeien van beweging en stijging.

‘We zijn er,’ zei ze hardop. Ze pakte haar dochters hand vast en kneep erin. Hun begeleider achter in de auto verschoof op de glimmende plastic zitting, misschien opgelucht bij het vooruitzicht dat hij bijna naar buiten mocht. Ze kon hem ruiken. Vochtige kleren (het regende) en goedkope aftershave en verschaald zweet.

De auto – een Tatra, was haar verteld – reed langs de stoeptrand en stopte. Iemand deed het portier open. Dat kon ze horen, en ze voelde dat de lucht anders werd. Fijne regendruppeltjes op de wind en iemand die een paraplu opstak – net het geluid van een zeil dat openklapt in de wind. Ze moest aan Viktor denken, op de Zürichsee, de kleine jol die op en neer ging op de golven, zwarte bomen die oprezen uit het nog zwartere water onder hun kwetsbare bootje. ‘Net fietsen!’ had hij geroepen terwijl hij de jol oploefde en expres met het bootje onder helling ging varen. ‘Je krijgt hetzelfde gevoel van evenwicht.’

‘Het lijkt helemaal niet op fietsen,’ had ze geantwoord, licht onpasselijk.

Viktor had hier moeten zijn. Fysiek, bedoelde ze, want in zekere zin wás hij hier natuurlijk. Zijn smaak, zijn visie vereeuwigd. Ze schoof over de zitting naar de lichtvlek die het open portier van de au-

to moest zijn. Een hand pakte haar arm en hielp haar de stoep op. Ze voelde een regenvlaag op haar gezicht en hoorde het gekletter van de druppels op de paraplu boven haar hoofd. Ze rechtte haar rug, voelde het licht om haar heen, voelde de ruimte, de lage massa van het huis vlakbij, aan de andere kant van het voorplein. Viktor had hier moeten zijn. Maar het was Otilie die links naast haar kwam staan.

‘Het gaat wel, lieverd. Ik kan het zelf wel.’

Een vreemde hand nam haar bij de elleboog, maar ze schudde hem af. ‘Denkt u dat ik mijn eigen huis niet ken?’ Ze zei het vinnig en had meteen spijt van de opmerking, die zo scherp klonk en eigenlijk niet klopte. Het wás haar huis niet, niet meer, en juridisch gezien al helemaal niet, wat Martin ook mocht beweren. Gestolen was het, ondanks al het plechtige vertoon van juridische procedures, minstens twee keer en door twee verschillende overheden. Maar in andere, minder strikt genomen termen was het wél haar huis. Van haar en van Viktor. Hun visie. Het droeg toch nog steeds hun naam? Dat had geen enkele juridische diefstal hun kunnen ontnemen: *Das Landauer Haus*. Huis Landauer. *Villa Landauer*. Noem het zoals je wilt. En ook van Rainer natuurlijk.

Tikkend met haar stok stak ze de ruimte over, het voorplein, terwijl naast haar voetstappen tactvol gelijke tred hielden met de hare, als rouwenden op een begrafenis die meelopen met de dappere weduwe. ‘De bestrating is hetzelfde,’ zei ze.

‘Wonderbaarlijk dat die het heeft overleefd.’

De stem die antwoordde was van de medewerker van de stadsarchitect. ‘Maar het is dan ook een kunstwerk,’ voegde hij eraan toe, alsof kunstwerken wel móéten overleven, terwijl dat in werkelijkheid vaak niet het geval is. Nu eens een brand, dan weer vocht dat doordringt in een muur, een afgedwalde bom, pure verwaarlozing. ‘Kijk eens hoe von Abt het uitzicht op het kasteel heeft omkaderd,’ zei hij en zweeg toen, beschaamd om zijn gebrek aan tact.

‘Ik weet het nog precies,’ zei ze geruststellend tegen hem. En dat was ook zo; ze kon zich precies herinneren hoe het eruitzag: de ruimte tussen het grote huis en het appartement voor het personeel, Laniks appartement, dat de heuvel aan de andere kant van de stad in een kader plaatste. ‘De toekomst omlijst het verleden,’ had Rainer

gezegd. Ze zag het voor zich met het enige oog dat haar nog restte: haar geestesoog, zo cliché maar toch zo levendig en waar, dat alles ge-projecteerd binnen in haar gecompliceerde hersenmassa, zodat ze een beeld kreeg dat bijna net zo realistisch was als wanneer ze het werkelijk zou kunnen zien: de beboste heuvel – fort Špilas – en de kathedraal met zijn opgetrokken schouders en zwarte torenspitsen, die volgens Rainer precies op injectienaalden leken.

Ze liep verder. Naarmate ze dichterbij kwam, werd het licht om haar heen steeds meer weggenomen door de massa van het huis. Op die plek bevond zich een vrijstaande pilaar, die het overhangende dak ondersteunde. Ze herinnerde zich dat de kinderen er omheen draaiden en dat Liba dan riep dat ze moesten ophouden. Ze stak haar stok naar voren en raakte voor de zekerheid de pilaar aan, om haar plaats te bepalen op het ruime, open voorplein, om ervan te kunnen genieten hoe de man bij haar rechterelleboog even scherp inademde, waaruit ze kon opmaken hoe verbaasd hij was dat ze zich zo goed kon oriënteren. Maar natuurlijk kon ze dat. Ze kende dit huis als... als de binnenkant van haar eigen hoofd. Ze wist precies hoe ze om de gebogen glazen muur heen moest lopen naar de voordeur die daarachter verborgen lag.

‘Een foto!’ riep een stem. De kleine optocht stond stil. Om haar heen geschuifel en gemanoeuvreeer, contact met zware mannenlijven. ‘Ottilie, waar ben je?’

‘Hier, Maminka.’

‘Even lachen,’ zei de stem, en er volgde een heldere lichtflits, alsof het achter de egale melk van de wolk die haar omringde even had gebliksemd. Toen viel de groep uiteen en loodsten handen haar naar het huis terwijl iemand de voordeur opendeed en haar verder noodde – ‘Deze kant op, deze kant op’ – naar de zachte, vertrouwde stilte van de hal. Overal om haar heen een stille deken van mist, het opalen licht dat het enige was dat ze nu nog kon waarnemen, dat haar eigen, universele blikveld was geworden. ‘Het licht,’ had Rainer von Abt gezegd toen hij haar de melkwitte glaspanelen had laten zien, ‘het zachte licht van objectiviteit en rede. De toekomst. Pure sensatie.’ Zijn aanraking.

Ze was zich bewust van anderen – gedaantes, voelbaar nabij – die achter haar aan naar binnen dromden. De deur ging dicht. Thuis. Ze

was thuis. Na dertig jaar. Een generatie. Ze kende de muren om haar heen, de lambrisering van rozenhout tegenover haar, links van haar de trap naar beneden, naar de woonkamer. Uit geluiden, praktisch onhoorbaar, leidde ze de afmetingen van de ruimte af. Ze stak haar linkerhand uit en vond de balustrade rondom het trapgat. Er werd gepraat – die ene architect jubelde en juichte – maar daar luisterde ze liever niet naar. Zonder hulp liep ze tot boven aan de trap en ging voorzichtig naar beneden; ze wist de passen nog maar moest ze uit haar geheugen opdiepen, als iemand die kan pianospelen zonder naar de toetsen te hoeven kijken herinnerde ze zich een stuk dat ze jaren geleden voor het laatst had gespeeld. Twaalf treden tot de bocht, dan de draai en nog eens negen treden en de ruimte strekte zich om haar heen uit, zelfs in die leegte zichtbaar. De benedenverdieping van het huis. De Glazen Ruimte, *der Glasraum*.

‘Ah.’ Een lichte zucht, instinctief, seksueel bijna, kwam diep uit haar binnenste. Ze kon de ruimtelijkheid voelen alsof het tastbare materie was, alsof haar gezicht erin was ondergedompeld. Zichtbaar gemaakte ruimte. Ze voelde het licht van de grote glaspanelen die de zuidmuur vormden, ze rook het coromandelhout, merkte dat er mensen tussen het glas en de onyx muur stonden, tussen het strakwitte plafond en de ivoorwitte vloer, mensen die ze kende en mensen die ze niet kende. De kinderen natuurlijk, die over het tapijt naar haar toe renden, Viktor, die opkeek uit de stoel waarin hij de krant zat te lezen, haar broer, al had die het huis nooit gezien, haar vrienden, haar ouders, allemaal waren ze er.

‘Gaat het wel, Frau Landauer?’

‘O, prima, dank u. Alleen de...’ ze zocht koortsachtig naar het juiste woord, ‘... beelden.’

‘De beelden, Frau Landauer?’ Er waren geen beelden. Die waren er nooit geweest, niet in deze kamer. Dat wist ze.

‘In mijn hoofd.’

‘Natuurlijk, natuurlijk. Dat zullen er wel heel veel zijn.’

Heel veel. Bijvoorbeeld dat het donker was en Viktor de gordijnen openliet, zodat de ramen spiegels werden die de hele kamer verdubbelde: de stoelen, de tafel, de onyx muur, weerkaatst in de nacht. En zijn spiegelbeeld dat heen en weer liep, heen en weer, zwevend over

het gazon dat in de weerspiegeling schimmig en onwerkelijk was geworden. *Refraction of the daytime become reflection of the night.* De breking van het daglicht die de spiegeling van de nacht is geworden. Zo had Rainer het zelf verwoord. Hij had zelfs de Engelse woorden gebruikt, vanwege de welluidendheid. Welluidendheid was iets waar hij van hield: *der Wohlklang.*

Sneeuw. Waarom moest ze aan sneeuw denken? Dat eigenaardige bad van licht, het licht uit de hemel dat door het bleekwitte gazon werd teruggekaatst en het plafond net zo hel deed oplichten als de gesluierde zon die op de vloer scheen. Tastbaar geworden licht, zachte, transparante melk. Vogels die hoopvol in het ijs pikten en Viktor die op het knopje drukte om de ramen als vervagende herinneringen in het souterrain te laten zakken.

‘Zo bevrozen we nog!’

‘Doe niet zo mal.’

Het paneel dat langzaam naar beneden gleed als om de barrière te slechten die bestaat tussen realiteit en verzinsel, de gecreëerde wereld van de woonkamer en de harde werkelijkheid van sneeuw en begroeiing. Er is een kort moment waarop de twee sferen broos en afzonderlijk blijven hangen, de warmte binnen trillend als gelei tegen de muur van kou buiten. Dan bezwijkt dat tijdelijke evenwicht, zodat de winter met een kille zucht binnendringt en de zorgvuldig geconstrueerde, zorgvuldig verwarmde lucht van hun interieur zich waarschijnlijk naar buiten toe zal verspreiden.

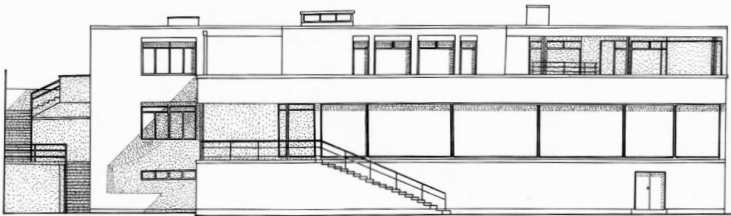
Er kwam iemand naar haar toe. Ze kon de vorm evenzeer voelen als zien, een schaduwkern tegen het licht in waarnemen. Ze wist het. Waar kwam het door? Een bepaalde manier van lopen, die specifieke manier van bewegen, het wiegen van haar heupen? Misschien zelfs omdat ze haar geur rook. Of haar ademhaling hoorde. Ergens wist ze het. Ze sprak de naam uit voordat iemand iets zei, eerder stellend dan vragend.

‘Hana.’

‘Liesi! God, je hebt me herkend. Hoe doe je dat in godsnaam?’

‘Bepaalde dingen vergeet je niet,’ zei ze. ‘Je slaat ze op.’ Ze voelde armen om zich heen, een gladde wang tegen de hare. Tranen? Misschien waren er wel tranen.

1

HUWELIJKSREIS

Meteen na de bruiloft vertrokken ze uit de stad en reden naar Wenen, naar Hotel Sacher, waar de directeur hen op de trap welkom heette. Onderdanige piccolo's haastten zich naar de kofferbak van hun auto voor de bagage. Er werden veelvuldig buigingen en knickjes gemaakt, er werd kwistig met complimenten gestrooid. Ze waren *gnädiger Herr*, *gnädige Frau*, en moesten het hotel beschouwen als hun thuis. Het was voor het eerst dat Liesel zichzelf zo hoorde aanspreken: *gnädige Frau Landauer*, op de een of andere manier voor het leven verbonden met deze man aan haar zijde, die het moment waarop hij bedankte voor de ontvangst niet meer haar geliefde Viktor was, maar een vreemde, iemand die ze nog maar net had ontmoet en nu beschouwde als kalm, gereserveerd en ergens ook indrukwekkend. Zo zou hij wel zijn op de fabriek, dacht ze; zo zou hij wel doen tegen de arbeidersbonden, tegen de ploegbazen en de bedrijfsleiders. Een soort afstandelijke hoffelijkheid, alsof hij met een irritant maar gerespecteerd familielid te maken had.

De suite waar ze naartoe werden gebracht was overdadig ingericht, met zijden behang en vergulde gipsen ornamenten, dingen waar Viktor juist een hekel aan had. 'Dit is precies het soort onzin waar we van af moeten, al die romantiek, die... die hang naar het verleden. Dit is alles wat ons nieuwe huis niet zal zijn!'

Liesel moest om hem lachen. Als hij eenmaal begon over het nieuwe huis, sprak hij met uitroptekens, zo noemde ze het bij zichzelf. Ze zag voor zich hoe ze de lucht doorboorden, als kleine stroomstootjes. Dat nieuwe huis, waar zo vaak over werd gesproken, had nog geen enkele vorm. Het bestond alleen maar als idee, geschreven met

hoofdletters en gevolgd door uitroeptekens: Het Nieuwe Huis! Liesels ouders hadden hun een stuk bouwgrond gegeven, en dat zou Wenzels huwelijkscadeau zijn voor zijn dochter en schoonzoon: een eigen huis. ‘Het moet mooi worden, solide,’ had de oude man gezegd, waarop zijn schoonzoon had geglimlacht. ‘Mooi, jazeker, maar solide? Nee! We willen geen huis dat lijkt op een fort, met allemaal spitsen en torens en gotische ramen, en ook geen huis dat eruitziet als een kerk. Mijn god, we leven in de twintigste eeuw, niet in de veertiende. De tijden veranderen.’

Zodra de piccolo’s en het kamermeisje hen alleen hadden gelaten in hun suite in Hotel Sacher, veranderden de tijden zeker, want Viktor liep naar Liesel toe en zette voorzichtig haar bril af, trok toen het zijden jasje uit dat ze aanhad, en daarna de jurk die ze daaronder droeg. Met het afnemen van haar bril was de wereld om haar heen een wazige kleursluiser geworden, alsof ze in een mistige dag was beland. ‘Wat doe je nou, Viktor?’ vroeg ze nogal zenuwachtig. Ze voelde zich weerloos zo in haar ondergoed, in de mist.

‘Mijn liefste Eliška, wat denk je zelf?’ antwoordde Viktor.

Zo kwam het dat ze, enigszins tot haar verbazing – ze had verwacht dat ze tot de avond zouden wachten – om vier uur ’s middags voor het eerst de liefde bedreven, op een massief biedermeierbed, terwijl het licht door de hoge ramen binnenstroomde en hun kleren verspreid lagen over het tapijt. Het was een merkwaardig ontmoedigende ervaring, maar ze nam aan dat het heel modern was om zoiets te doen.

Het plan was om twee dagen in Wenen te blijven en daarna naar het zuiden te vertrekken. Ze zouden door Oostenrijk naar Noord-Italië rijden. Alleen. Viktor had zich verzet tegen alle smeekbedes een chauffeur mee te nemen, of een meisje of bediende per trein vooruit te sturen. Wat gebeurt er als je panne krijgt, hadden ze gevraagd. Waar alleen maar om werd gelachen. ‘We rijden toch in een Landauer? Zijn dat niet de betrouwbaarste auto’s van Europa? Is dat niet de kreet in al onze advertenties? En’ – dat was de genadeslag – ‘maak ik ze niet zelf?’

Dus reden ze alleen, in een Landauer 80 cabriolet, het allernieuwste type auto dat *Landauerovy Zádovny* (voorheen Landauer Autofabrik) vervaar-

digde, een toerwagen die werd verkocht als een Vorstelijk Vervoermiddel, ondanks het feit dat vorsten en keizers direct na de Grote Oorlog aan de kant waren gezet. De crèmekleurige auto had een V8-motor die de kracht van tachtig paarden leverde, zoals Viktor vol trots uitlegde. Ze reden door Karinthië en staken de bergen naar Italië over bij Villach, waar hij in de oorlog gelegerd was geweest. Ze moesten lang wachten bij de douane omdat Viktor betwistte dat er invoerrechten moesten worden betaald voor de auto, en hij was erg gefrustreerd toen hij aan de linkerkant van de weg verder moest rijden. Maar toen lieten ze de Germaanse wereld achter zich en reden ze de Latijnse binnen, en de zon was helderder en de bries zachter en het licht had iets wat Liesel nog nooit had gezien: alsof het compacter was dan ten noorden van de Alpen. ‘Kennst du das Land wo die Zitronen blühen?’ citeerde Viktor. Liesel ging verder met het gedicht, en toen maakten ze het samen af, verrukt lachend dat ze zo één waren naar lichaam en geest.

Het enige smetje op hun geluk tijdens deze reis was zelf verkozen: na Udine maakten ze een kleine omweg naar het oorlogskerkhof aan de rivier de Tagliamento, en na lang zoeken tussen de graven vonden ze een cementen gedenkplaat met Benno’s naam erop. Zijn lichaam lag er natuurlijk niet; dat was met dat van zijn kameraden in een knielhuis in de buurt op één hoop gegooid. Toen Liesel aan haar eigen geluk dacht, een geluk dat Benno niet meer had mogen meemaken, moest ze huilen. Viktor, die door een speling van het lot de laatste van thuis was geweest die haar broer nog levend had gezien, sloeg zijn arm om haar schouders en drukte haar tegen zich aan. ‘Zijn ziel is vast bij je,’ zei hij, en ze wist dat dit voor hem een grote concessie was op het emotionele vlak, want hij geloofde totaal niet in de ziel en al helemaal niet in het voortbestaan van de ziel na de dood. Toen kuste hij haar op de wang en zei dat ze de mooiste vrouw op aarde was, en zei zij lachend dat ze dat niet was. Toch vond ze het een fijne gedachte dat hij die mogelijkheid wel overwoog, en tegen de tijd dat ze weer in de auto waren gestapt en verder reden, waren het geluk en de onbezorgdheid weergekeerd.

In Venetië logeerden ze in het Royal Danieli. Drie dagen lang waren ze alleen – ze bezochten kerken en paleizen, verkenden de calli en ka-

nalen, terwijl Viktor Liesel fotografeerde met zijn chique nieuwe Leica – maar op de derde avond waren ze door een kennis van Viktor uitgenodigd voor een feest in een oud palazzo aan het Canal Grande. Onder verbleekte fresco's van leerlingen van Tiepolo begaf de oude Venetiaanse adel zich onwennig onder jonge mannen en vrouwen die er gesoigneerd en griezelig mooi uitzagen. Een van die figuren legde beslag op Liesel in een vensternis, en in Engels dat net zo gebroken was als dat van haarzelf bezong hij de deugden van het fascisme en de merites van de moderne tijd. 'Op een dag wordt dit allemaal weggevaagd.' Hij klonk als een parodie op wat Viktor zei als hij in een politieke bui was. Met een schone lei beginnen! Weg met het oude, alles moet nieuw! Maar Liesel realiseerde zich met enige verbijstering dat deze Italiaan doelde op de hele stad, en zelfs nog meer dan de stad: het hele land, deze schatkamer van kunst en geschiedenis. Eigenlijk alles wat niet het product was van de twintigste eeuw.

'Dat is absurd.'

Hij haalde zijn schouders op, alsof haar mening er niet toe deed. 'Bijvoorbeeld het Canal Grande droogleggen en er een autoweg van maken. Dat is de toekomst.'

'Dan wordt de toekomst bevolkt door barbaren.'

'Wilt u zeggen dat ik een barbaar ben, *signora*?'

'Ik wil zeggen dat u er wel erg veel van weg hebt.'

Toen kwam er iemand tussenbeide, een stem die Engels sprak met een Duits accent, maar die het veel beter sprak dan de Italiaan of zichzelf. 'Zaagt deze figuur u door met onzin over hoe geweldig *Il Duce* is, en hoe de krachten van de moderniteit worden ontketend door het Italiaanse fascisme?'

Ze keek om. Hij rookte, had twee glazen champagne in zijn ene hand en een sigaret in de andere. Hij leek ouder dan de Italiaan, van Viktors leeftijd misschien, met het uiterlijk van een bokser aan het begin van zijn carrière, voordat hij al te veel schade heeft opgelopen: een stompe neus, een wat grof gezicht. Hij stak de sigaret tussen zijn lippen en reikte Liesel een van de glazen champagne aan. 'Neem een slokje Franse traditie. Daar kunnen zelfs de fascisteniets aan verbeteren.'

Er werd snel gegoocheld met champagneflûtes. Merkwaardig ge-

noeg was de Italiaan verdwenen. De nieuwkomer bracht Liesels hand tot op een paar millimeter van zijn lippen. ‘Mijn naam is Rainer, vrees ik. Iemand moet toch zo heten...’

‘Moet dat? U bedoelt iemand in uw familie? Is dat soms ook een traditie?’

De man wierp haar een misprijzende blik toe. Zijn haar had een middenscheiding en was tamelijk lang, alsof hij, ondanks het goed gesneden pak, iets bohemienachtigs wilde uitstralen. ‘Het was een grapje. Op z’n Amerikaans.’

‘Maar u bent geen Amerikaan.’

‘Ik oefen me in hun humor. Ooit zal dat het enige zijn waar we om kunnen lachen.’ Hij nam een slokje en keek Liesel oplettend aan. Hij was zes, zeven centimeter kleiner dan zij en had een schaamteloos onbevangen blik. Hij bekeek haar heel openlijk: haar mond (rood, met een aparte welving, dat wist ze), haar boezem (nogal plat, helaas), haar handen (vrij lang en stevig voor een vrouw). Als hij een paar stappen verder weg had gestaan, had hij ongetwijfeld de lijn van haar heupen (breed) en haar enkels (ze was trots op haar enkels) bekeken, dacht ze. Misschien had hij dat alles al gedaan voordat hij haar had benaderd. Gek genoeg – waarom maakte ze zich daar druk over? – wou ze dat ze haar bril niet op had. ‘En in wiens gezelschap mag ik mij verheugen?’ vroeg hij.

‘Liesel Landauer.’

Wenkbrauwen werden opgetrokken. ‘Landauer? Bent u joods?’

‘Niet echt.’

‘Een afvallige?’

‘De familie van mijn man...’

Hij nam een trek van zijn sigaret en blies een dun sliertje rook naar het beschilderde plafond. ‘Ah, op die manier. U bent Frau Landauer en u hebt een Hebreëer zover gekregen dat hij zijn geloof afzwoor voor de liefde.’

Ze wist niet of dit gesprek haar wel beviel; het woord Hebreëer was met een zweem van dedain uitgesproken. ‘De familie van mijn man is joods, maar ze zijn niet praktiserend.’

‘En de beeldschone Frau Liesel Landauer en haar gelukkige echtgenoot komen uit...?’

‘We zijn Tsjechisch. Dit zijn onze...’ – ze aarzelde, kon niet op het Engelse woord komen – ‘... onze Flitterwochen?’

‘Honeymoon noemen ze dat in het Engels. Tsjechisch? U bent toch niet dé Landauer? Van de auto’s?’

‘Eh, jawel...’

Het gezicht van de man klaarde op. Zijn uitdrukking had iets komisch, een plotselinge kinderlijke blijdschap die over de gespeelde ernst heen was geschilderd. ‘Ik heb vroeger zélf een Landauer gehad. Een Model 50, de Torpedo noemden ze die. Helaas heb ik hem afgevuurd op een bus en is hij gezonken.’

Ze lachte. ‘De bus of de Torpedo?’

‘Allebei, moet ik bekennen.’ Hij hief zijn glas. ‘To all Landauers and those who ride them.’ Ze namen een slokje, al wist Liesel niet goed hoe ze de toast moest uitleggen. Landauers: de auto’s of de familie? Werd er ergens iets gesuggereerd met het woord ‘ride’? Dat kon toch immers betrekking hebben op paarden en op auto’s? Had het niet ‘ride in’ moeten zijn? Maar haar Engels (ze spraken nog steeds Engels) was niet goed genoeg om het zeker te weten, en net toen ze het warm kreeg in haar gezicht en het verraderlijke ongemak voelde opkomen van zweetplekken onder haar oksels, dook Viktor naast haar op en ging het gesprek over op het Duits. Ze stelden zich officieel aan elkaar voor, schudden elkaar stevig de hand, er werd gebogen en de hakken van de onbekende klapten heel licht tegen elkaar. ‘Herr Landauer,’ zei hij terwijl hij op die veelbetekenende manier van hem glimlachte, ‘mag ik u gelukwensen met uw fantastische auto’s? En met uw fantastische vrouw.’

Daar had het bij kunnen blijven, een merkwaardige ontmoeting, een vluchtige kennismaking, als bestuurders van Landauers die elkaar op de openbare weg tegenkomen en in het voorbijgaan vriendelijk naar elkaar wuiven. Maar ze spraken af elkaar nog eens te treffen. Rainer von Abt wilde hen iets laten zien. Hij glimlachte raadselachtig toen ze vroegen wat het was, maar wilde het niet vertellen. ‘Een speciale verrassing voor het pasgetrouwde paar.’ Hij zou hen de volgende ochtend om negen uur treffen op de aanlegsteiger voor hun hotel.

De volgende dag was er een van geslagen zilver, als de borden die je

kon kopen in de winkels bij de Rialtobrug – het glinsterende zilver van het water dat alle kanten op deinde om het licht op te vangen en het in talloze verschillende richtingen te breken. Daarboven het zacht glanzende zink van een hoog wolkendek en daar tussenin, als een laag emailversiering, de gebouwen van de stad – roze en goud en oker en oranje. Von Abt kwam op het afgesproken tijdstip aan, op de achtersteven van een watertaxi. Hij was gekleed in het wit – een wit flanellen pantalon, een wit linnen jasje – en zag eruit alsof hij ging tennissen. ‘*Buon giorno!*’ riep hij en hielp Liesel en Viktor in de boot, terwijl hij de stuurman bevelen gaf, zo te horen in vloeiend Italiaans. De motor pruttelde en sputterde en stuwde de boot – een en al glanzend hout en koper – de stroom in. ‘*Avanti!*’ riep hun gastheer, en ze keerden en voeren het bassin van San Marco op; de ranke boot gleed langs meerpalen en deinende gondels en ontweek de sputterende vaporetti als een schaaaphond die langs koeien rent. Ze kregen het gevoel op het licht te zweven, zachtjes te worden opgetild door de bries en de weerschijs van het water. Liesel voelde hoe haar jurk door de vaart strak om haar lichaam werd geblazen.

‘Geen wonder dat de grote coloristen hier vandaan kwamen,’ merkte von Abt op toen hij haar verrukte blik zag. ‘Stel je voor dat je je hele leven baadt in dit soort licht. Als je al die tijd bloot zou staan aan ultraviolet licht, zou je er zo zwart als een neger uit komen. Hier kom je er blank en puur uit, met kleur in je hart.’

Viktor sloeg zijn arm om haar middel, alsof hij haar tegen zulke poëtische gedachten wilde beschermen. ‘Waar gaan we naartoe, von Abt?’ riep hij boven het motorlawaaï uit.

‘Dat is mijn geheim! Maar zoals alle geheimen in Venetië kan het niet lang bewaard blijven.’

De boot voer langs de grote bocht van de Riva degli Schiavoni, weg van het roze suikerwerk van het Dogenpaleis, naar de rode bakstenen gebouwen van het Arsenale. Hij minderde vaart en legde uiteindelijk aan bij een parkje aan het begin van een klein kanaal. Von Abt klom aan wal en liep voor hen uit de tuinen door, alsof er geen tijd te verliezen was, terwijl Viktor en Liesel achter hem aan kuierden, hand in hand en lachend om het absurde avontuur en het dwingende enthousiasme van deze vreemde man met zijn bokseersgezicht en poëti-

sche kijk op de stad. ‘Een homoseksueel,’ fluisterde Viktor in haar oor.

Het idee schokte haar. ‘Nee toch!’

‘Dat kun je zien. Tenminste, dat kan ik zien.’

‘Wat kun je zien?’ vroeg von Abt over zijn schouder.

Viktor grinnikte tegen Liesel. ‘Dat je een dichter bent.’

‘Ah!’ De man stak een gebiedende vinger omhoog. ‘Een dichter, jazeker, maar geen dichter van woorden. Ik ben een dichter van vorm.’

‘Een danser misschien?’

‘Nee.’

‘Beeldhouwer?’

‘Een dichter van ruimte en structuur. Dat wil ik jullie laten zien.’

Hun voetstappen knerpten in het grind. Er stonden gebouwen tussen de bomen, een vreemde mengeling van stijlen, lang niet zo oud en barok als de rest van de stad, maar pasgebouwde paviljoens waarin cafés en restaurants gevestigd konden zijn, of een oranjerie of broeikas. In de achterste hoek van de tuin stond een gebouw in een logge, neoclassicistische stijl. Von Abt liep met grote stappen de trap op en leidde hen de galmende hal binnen. Er liepen groepen mensen rond die op gedempte toon met elkaar spraken, alsof ze in een kerk waren. Voetstappen klikklakten onder het hoge gewelf. Er stonden wandborden met ingelijste ontwerpen en vitrinetafels met maquettes gemaakt van balsahout en celluloid. Mensen tuurden en wezen, veranderden van gezichtspunt als biljartspelers die een stoot voorbereiden.

‘Waarom doet u zo geheimzinnig, Herr von Abt?’ vroeg Liesel.

‘Je moet Rainer zeggen, want ik ben zeker niet van plan om Frau Landauer tegen jou te zeggen. En ik doe niet geheimzinnig. Ik laat jullie alles zien wat ik doe, bij puur, niet-aflatend daglicht.’ Hij was blijven staan voor een van de tafels. Het etiket was in het Italiaans en in het Engels: *Progetto per una Padiglione Austriaca; Project for an Austrian Pavilion, Rainer von Abt, 1929.* ‘Alsjeblieft!’ zei hij. ‘Ecco! Voilà! Siehe da!’

Viktor maakte een zacht geluid – ‘O!’ – alsof hij door iets was gebeten. ‘Aha!’ riep hij uit, terwijl hij neerhurkte om zijn ogen op gelijke hoogte te brengen met de maquette. Hij keek over een biljartgroen gazon, langs uit kurk gesneden miniatuurboompjes, naar een lage doos met doorzichtige wanden van celluloid. Er stonden kleine stoel-

tjes in de doos, als de meubeltjes die voor poppenhuizen worden gemaakt, en ranke pilaren van chroomdraad en een reflecterend zwembad gemaakt van het soort spiegeltje dat vrouwen – ook Liesel zelf – in hun tas hebben. De kleuren van het model waren dezelfde die von Abt had bejubeld tijdens hun boottocht vanaf San Marco: ethe- risch wit, grijsgroen paarlemoer, glinsterend chroom.

Viktor kwam met een brede glimlach overeind. ‘Je bent architect!’

‘Ik herhaal,’ antwoordde Rainer von Abt, ‘ik ben een dichter van ruimte en vorm. Van licht’ – het leek geen enkele moeite te kosten om nog een ander kenmerk bij zijn esthetica te betrekken – ‘van licht en ruimte en vorm. Architecten zijn mensen die muren en vloeren en daken bouwen. Ik vang en omsluit de ruimte daarbinnen.’

Voor de lunch – ‘Wij trakteren,’ drong Viktor aan – vonden ze een res- taurant met een fraaie binnenplaats waar ze konden eten onder het luchtige bladerdak van wijnranken. Ze bestelden *moleche*, krab met een zachte schaal, en Soave, een witte wijn. Ze dronken elkaar toe, klonken over de tafel heen met hun glazen, zodat het zonlicht erin weerkaatste. Het gesprek ging over kunst en architectuur, over schil- der- en beeldhouwkunst, over de nonsens van de dadaïsten en de ab- surde gevonden voorwerpen van Duchamp, over het kubisme en fauvisme en een groep relatief onbekende Nederlandse kunstenaars die von Abt bewonderde. ‘De Stijl noemen ze zichzelf. Kennen jullie die? Van Doesburg, Mondriaan? Pure lijnen, nadruk op vorm en ver- houdingen.’ De kersverse echtelieden kenden die laatste groep niet. Ze herkenden het woord wel – De Stijl – maar het idee van een groep stijlvolle, moderne Nederlanders leek bijna een contradictio in ter- minis. Liesel vertelde dat ze van Jugendstil hield, en van de kunste- naars van de Wiener Secession. ‘Klimt heeft mijn moeder geschilderd toen ze nog jong was,’ vertelde ze aan von Abt. ‘Het portret hangt bij mijn ouders in de eetkamer.’

Von Abt glimlachte naar haar. ‘Als je op de dochter mag afgaan, moet ze een beeldschone vrouw zijn. Ik ben ervan overtuigd dat Klimt haar recht heeft gedaan.’

‘Het is een prachtig schilderij...’

‘Vast een en al glitter en glans. Maar...’ Er was altijd een maar. Het

leek alsof von Abt al marend door het leven ging en aanliep tegen de obstakels die hem door minder intelligente, minder begaafde, minder verbeeldingrijke mensen in de weg waren gelegd. ‘Maar wat is de Secession als stijl? Wagner? Olbrich? Kennen jullie hun gebouw in Wenen? Natuurlijk kennen jullie dat.’

‘Ik vind het erg mooi. Brutaal, gedurfd, een puur manifest.’

‘Maar het lijkt wel een mausoleum! Of een treinstation! Een gebouw hoort nergens op te lijken! Het moet gewoon zijn, een vorm zonder referenties, enkel gedefinieerd door het materiaal waarvan het is gebouwd en het ontwerp van de architect. Zo abstract als de schilderijen van De Stijl.’

Viktor knikte instemmend, maar Liesel protesteerde: ‘Welk gebouw is nou abstract? Bij een abstract gebouw zou het naar binnen regenen.’

Von Abt schoot spontaan in de lach, zodat mensen aan de omringende tafels omkeken om te zien waar het geluid vandaan kwam. ‘Ik ben namelijk een volgeling van de grote Adolf Loos. Kennen jullie Loos? Hij komt uit jullie woonplaats, meen ik.’

‘Ik heb hem ontmoet,’ zei Viktor. ‘Ik bewonder zijn werk. Het is zonde dat hij het nodig vond om Město te ontvluchten. Maar nu is alles anders. De stad blikk vooruit.’

Dit leek von Abt te bevallen. Hij preeste de talenten van zijn leermeester, diens intelligentie, diens gevoel voor zuivere, onopgesmukte vorm. Hij tekende ruimtes en bouwwerken op het tafelkleed om zijn ideeën te illustreren; hij schiep torens die tot de hemel reikten en – zoals Viktor het later omschreef – kastelen die in de lucht zweefden. Hij bezong de deugden van glas en staal en beton en hekelde het juk van baksteen dat de mensen op hun schouders droegen. ‘Sinds de mens uit de grot is gekropen, bouwt hij grotten om zich heen,’ riep hij. ‘Grotten! Maar ik wil de mens uit zijn grot halen en in de lucht laten zweven. Ik wil hem een glazen ruimte geven om in te wonen.’

Glazen ruimte, *Glasraum*. Het was voor het eerst dat Liesel die uitdrukking hoorde.

‘Misschien,’ zei Viktor terwijl hij bedachtzaam naar zijn vrouw keek en toen weer naar de architect, ‘misschien kun je voor ons een Glazen Ruimte ontwerpen.’